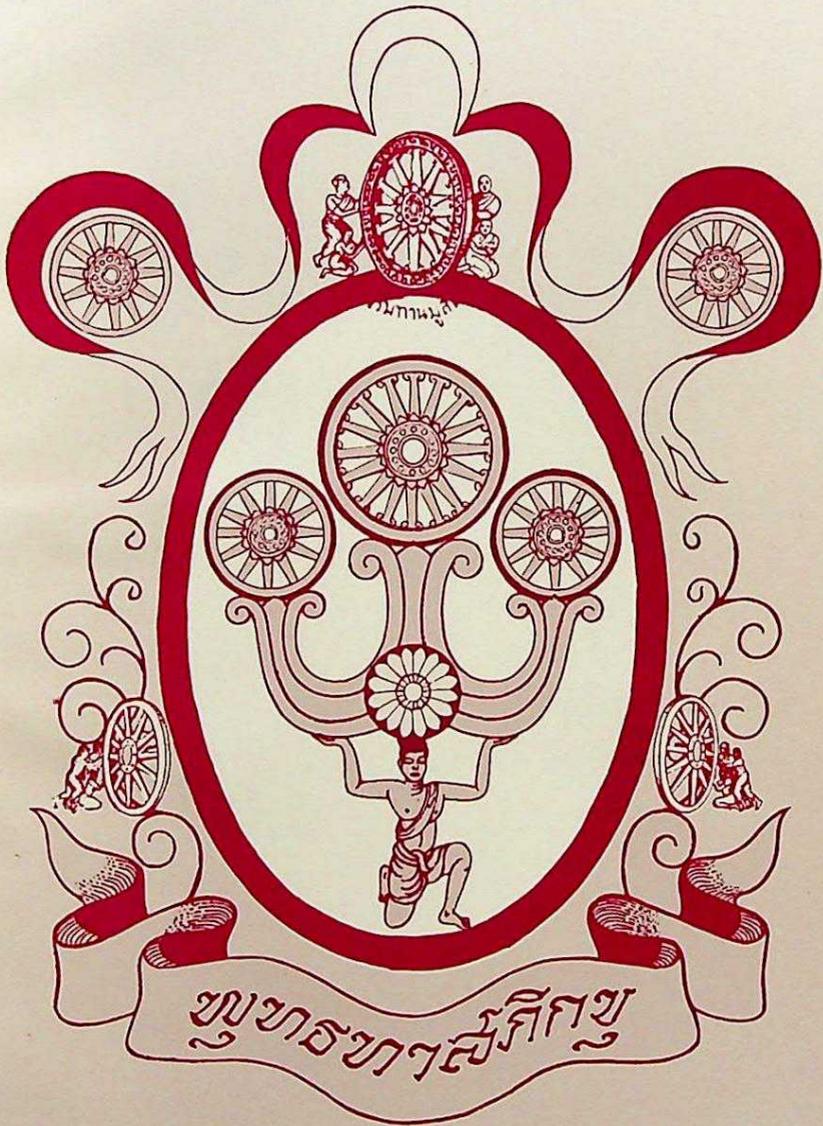

อัครมมยตา กับ สันติภาพ

[ชุดหมอนล้อ อันดับ ๔๒]

อุทิศนา

จักรธรรมะมาลัย	จะหมั่นทั่วทั้งราชตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพทธทรงประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่อู่เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งราชตรี ฯ

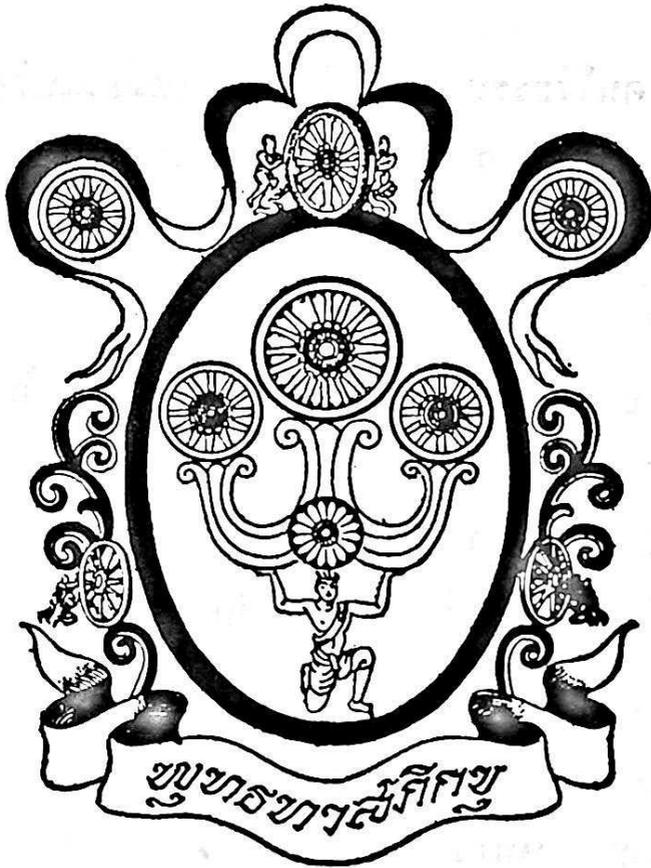
พ.ท.

๒๕๒๓

อตัมมยตา กับ สันติภาพ

[ชุดหมุนล้อ อันดับ ๔๒]

ศรัทธาปริจาค

ของ

ผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๔,๐๐๐ เล่ม

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๒

มีธรรมเป็นอาภรณ์

คนไร้ธรรม พันเพื่อน เหมือนเปลือยกาย
มันน่าอาย อวดได้ ไม่คลีนเหียน
คนมีธรรม รุ้อาย ไม่วายเวียน
จูงดูให้ แนบเนียน มีอาภรณ์.

อาจสุขเย็น เห็นประจักษ์ เพราะรักตัว
ไม่เมามัว รักกิเลส เป็นเหตุถอน—
ตนออกจาก ความจริง สิ่งถาวร
จนเห็นกง — จักรร้อน เป็นดอกบัว.

ความเห่อเหิม เพิ่มตณหา ให้กล้าจัด
เหมือนหลงสร้าง— สมบัติ ไว้ทุนหัว
ยิ่งมีมาก หนักมาก ยิ่งยากตัว
ทั้งยังกลัว ความวิบัติ ขึ้นบัดดล ฯ

Phnom Phnom

คำปรารภ

การขอคำปรึกษาหารือ คือ ขุดหาเมล็ดธรรมจักรที่ วิถีแห่ง
เพชร ก็โดยมีของของพระกสิณมาแห่งใดก็ตาม เป็นวัตถุ-
ประสงค์ ก่อนแต่ที่ใครเขา และมีความวิเศษ ตามวิธีทำ-
ศิลปะของ อหะมดสีน.

ธรรมะ เป็น ปรัชญาอันแท้ ของชีวิต, แต่เขาสนใจ
กันเสียอยู่ปรัชญาอันแท้ที่ สำนักรวมทรงกย. ชีวิตที่ขาด
ปรัชญาอันแท้ นั้น เป็น ชีวิตที่ขาดแล้ว แต่เป็นความสูญ-
เสีย ยิ่งไปกว่าการขาดของทรงกย. เพราะขาดปรัชญาอันแท้, ของ
นั้นจะยิ่งไปกัน มิได้โดย. ความมีชีวิตที่แท้ที่แท้จริง
ธรรมะ นั้น เป็น ความหมาย ของแต่ละคน และจะ
อันที่ขาดแก่กันและกัน และกระทั้งถึง ระดับอันสูง
เป็นที่สุด.

เป้าหมายของมนุษย์ที่ถูกตั้งไว้ คือ ความสำเร็จ
อัน มีความสุขเป็นอันที่พอใจ และมีความเคลื่อนไหว
ชีวิตที่ ยิ่งไปกว่านั้น แก่ตนเองและผู้อื่น อยู่ภายใต้
อัน และตลอดเวลา. นั่นหมายความว่า ชีวิต กับ
วิถีชีวิต อันที่แท้คือ ชีวิต ของมนุษย์เอง มีความเป็น
มนุษย์ อันที่ถูกตั้งไว้ และ สมบูรณ์.

ชื่อของของใจ และชื่อเป็นชื่อ รัก-ชื่อสั้นๆ-กตัญญู-
กตเวทิต์ ต่อปรารถนา ถึงขนาดที่แม้ชีวิตก็อดเสียสละ=
นี่ดี; และชื่อของความรัก ชื่ออันที่ ฤๅหาหาใจคนแก่คนเฒ่า

อตัมมยตา กับ สันติภาพ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชาเป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่อง อตัมมยตา อยู่อีกนั่นเอง. บางคนอาจจะรู้สึกเบื่อแล้วก็ได้, แต่ด้วยเหตุที่เรื่องมันยังไม่จบ เรายังจะต้องรู้อะไรอีกบางอย่าง เกี่ยวกับเพชรเม็ดสุดท้ายที่หาพบ คืออตัมมยทานี้กันต่อไปให้เพียงพอ. เรา รู้จักตัวอตัมมยตาแล้ว, แต่เราก็ควรจะรู้จักประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากอตัมมยตา ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก จนสำเร็จประโยชน์ในการที่จะใช้.

ในวันนี้จะบรรยายโดยหัวข้อว่า อตัมมยตากับสันติภาพ, ที่แท้ก็พูดเรื่อง สันติภาพ อันจะพึงสร้างขึ้นมาได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอตัมมยตา, อตัมมยตาเกี่ยวข้องโดยตรงกับสันติภาพ ไม่อาจจะมิสันติภาพโดยปราศจากสิ่งที่เรียกว่าอตัมมยตา.

สันติภาพเป็นสิ่งที่ปรารถนาของบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวง ทั้งโดยที่เจตนาและไม่เจตนา, คือโดยรู้อยู่หรือไม่รู้อยู่ก็ตาม, โดยสัญชาตญาณนั้นมันต้องการสันติภาพ โดยที่เราก็มารู้สึกตัวกันเท่าไรนัก, แต่ทุก ๆ อย่างมันเคลื่อนไหวไปโดยสัญชาตญาณ ไปสู่สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ เพราะธรรมชาติมันสร้างมาอย่างนั้น. สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีจุดจบที่สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ, ยังไม่ถึงสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ มันก็ยังไม่เป็นจุดจบ โดยธรรมชาติมันก็เป็นอยู่อย่างนี้. ที่นี้เมื่อมนุษย์ไปศึกษาศึกษา รู้จักสิ่งนี้ตักยังต้องการ ก็คือส่งเสริมความมุ่งหมายของธรรมชาติอีกนั่นเอง. เดียวนี้มนุษย์ก็พว่หาสันติภาพ, บางคนก็พว่หาทั้งที่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร เป็นการทำตาม ๆ กันไปเท่านั้น. อย่างนี้ก็มิ แต่คงจะรู้จักขึ้นมาสักวันหนึ่ง.

ความเจริญของโลกสวนทางกับสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้ โลก ได้เจริญ เรียกว่า เจริญ ๆ ๆ ขึ้นมา
 ทุกที่ ๆ, เรียกว่า จะถึงจุดสูงสุด ก็ว่าได้ คือเป็นที่ยอมรับกัน
 ว่าโลกนี้ขึ้น มาถึงยุคอุตสาหกรรม, ทำอะไรได้ด้วยเครื่องจักร
 ทำได้มากมาย มากมาย ทำได้เร็ว ทำได้อย่างประหยัดแรงงาน
 ของมนุษย์. นี้อุตสาหกรรม เขาคิดใจกันนัก ทะเยอทะยานจะ
 เป็นกันด้วยทุกประเทศ, บางประเทศก็ยังเป็นไม่ได้ เช่น
 ประเทศไทยเรา^{นี้} กำลังเพื่อหาความเป็นประเทศอุตสาหกรรม
 ตามอย่างประเทศใหญ่ ๆ ที่เขาเป็นกันได้แล้ว, เป็นประเทศ
 อุตสาหกรรม ประเทศเล็ก ๆ ทั้งหลาย, ก็พยายามตามหลังมา
 ที่จะเป็นเช่นนั้น, เรียกว่า เขามีอุตสาหกรรมเป็นจุดที่มุ่ง
 หมายต้องการ โดยถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด มีค่าที่สุด จะ
 แก้ปัญหาทั้งปวงได้, เขาบูชาอุตสาหกรรมยิ่งกว่าบูชา
 ธรรมะ.

มนุษย์กำลังบูชาอุตสาหกรรมยิ่งกว่าบูชาธรรมะ ต้อง
 การจะเจริญด้วยอุตสาหกรรม, อะไร ๆ ก็เป็นอุตสาหกรรม;

แล้วก็ทำให้เป็นอุตสาหกรรม หมายความว่า มีเครื่องจักรที่
แรง ทั้งแต่ว่าจะซักผ้าก็ใช้เครื่องจักร, จะล้างถ้วยล้างจานก็ใช้
เครื่องจักร อย่างนี้เป็นต้น, แล้วมันมีผลอะไรเกิดขึ้นมา
สันติภาพได้เกิดขึ้นมาเพราะอุตสาหกรรมนั้นหรือเปล่า?

ขอเวลาพิจารณาเรื่อง อุตสาหกรรม กันสักนิด เพราะ
ว่าเป็นเรื่องที่โลกกำลังบูชา, จะบูชายิ่งกว่าศาสนา มีศาสนา
ไว้แต่พอเป็นพิธี, หัวใจแท้ๆ นั้นบูชาอุตสาหกรรม; นี่เป็น
ข้อยากลำบากที่ ศาสนาจะแทรกแซงเข้าไปในจิตใจของ
มนุษย์ ผู้หลงบูชาสิ่งที่เรียกว่าอุตสาหกรรม. อุตสาหกรรม
หรือ โลกยุคเจริญสูงสุดด้วยอุตสาหกรรมนี้ มันมีอะไรที่
น่าพิศวงกันหลายอย่าง, แล้วในที่สุดก็ จะเป็นจุดตัน,
ตันเดินต่อไปไม่ได้ หรือถึงกับถอยหลัง หรือกลับเป็นบ้า
เพราะมันเดินไปไม่ได้อีกต่อไปแล้ว, จุดอุตสาหกรรมมันสูงสุด
แล้ว ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรกันอีกแล้ว, นี่มันจะเป็นบ้า.

ยิ่งเจริญด้วยอุตสาหกรรม มันก็ยังมีปัญหา มัน
ไม่ใช่แก้ปัญหา, ยิ่งเจริญด้วยอุตสาหกรรม คือเครื่องจักร มัน
ก็ทำให้คนไม่มีงานทำ. ปัญหาคือทำให้คนส่วนมากไม่มี

งานทำ เพราะอะไรๆ เครื่องจักรก็เอาไปทำเสียหมด, แล้วคนก็ว่างงานกันเต็มโลกหรือก่อนโลก. นี้คุณให้คิดเถอะว่ามัน จะทำให้มีสันติภาพได้อย่างไร, ก็ให้คนไม่มีงานทำเพิ่มขึ้นๆ ตามความมากของอุตสาหกรรม.

ที่นี้ผลิตอะไรขึ้นมา ผลิตอะไรขึ้นมา เขาเป็นหัวหน้า กำ เขาก็ผลิตสิ่งที่จะขาย ล้วงกระเป๋าของคนอื่น, แล้วต้องผลิตสิ่งยั่ววน สิ่งยั่วกิเลส ต้องให้ซื้อ, ผลิตสิ่งที่บังคับต้องให้ซื้อ จะเอามารกบ้านรกเรือนเต็มไปหมด มันก็ผลิต แล้วก็ผลิตอย่างเครื่องจักร, มันก็มากเกินไป มากเกินความต้องการ, ก็ทำให้โลกนี้เต็มไปด้วยสิ่งที่เกินจำเป็น เกินจำเป็น แต่คนในโลกก็ไม่รู้สึกว่ามันเกิน.

พวกเราพุทธบริษัทจงพิจารณาดูกันให้ดี เรื่องสิ่งที่เรียกว่าเกิน — เกิน — เกิน, บั๊จจัยที่เกิน : จะเป็นข้าวปลาอาหาร จะเป็นเครื่องนุ่งห่ม จะเป็นเครื่องใช้ไม้สอย ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ กระทั่งยารักษาโรค มันกำลังจะเกินแล้วมันก็เกินไปบ้างแล้วบางอย่าง แล้วก็ขึ้นผลิตกันอย่างนี้. ผลิตกันอยู่อย่างนี้ มันก็เกินๆ แล้ว ไม่มีใครซื้อ จนไม่มี

ใครซื้อไหว, ในโลกมันซื้อไม่ไหว มันก็เหลืออยู่ ในที่สุด
มันก็ต้องเอาไปทิ้งทะเลแหละ ทำไม่ไม่มองดูอย่างนี้กันบ้าง
ว่ามันจะต้องเอาไปทิ้งทะเล ถ้าอุตสาหกรรมมันเจริญก้าวหน้า
อยู่อย่างนี้ ผลผลิตขึ้นมาจนเกินมนุษย์, เกินที่มนุษย์จะต้องใช้,
มันก็ต้องเอาไปทิ้งทะเล, แล้วมัน จะมีสันติภาพได้อย่างไร.

มันเพิ่มปัญหา มันเพิ่มปัญหาที่คนว่างงาน,
แล้วมันเพิ่มปัญหาที่ว่าเกิน เกินจนไม่รู้ว่าจะมีความสุขกัน
อย่างไร. ประเทศที่ร่ำรวยด้วยเงินด้วยทองด้วยข้าวด้วยของ
คนจำนวนมากก็ยังเป็นบ้าเป็นโรคประสาทมากกว่าเดิม, สิ่ง
ที่เขาหวังว่าจะเป็นความสงบสุขเพราะเงิน เพราะความสมบูรณ์
ด้วยสิ่งเหลือเพื่อเหล่านี้ มันก็ให้ความสุขสงบไม่ได้ ก็เลย
ไม่รู้จะไปทางไหน. นี่ที่เป็นมูลเหตุให้เกิดคนจำพวก
ฮิปปีฮิปปีอะไรขึ้นมา เยอะแยะไปหมด เพราะไม่ได้รับ
ความสุขจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว, จะต้องหาให้เปลวออกไป, ก็ไม่รู้
จะหาที่ไหนก็เลยเป็นคนบ้าเที่ยวหาอยู่อย่างนั้นแหละ.

ในยุคที่ไม่เจริญด้วยอุตสาหกรรม ยังไม่เจริญด้วย
เครื่องจักรหรืออุตสาหกรรมนี้ คนยังพอมึงงานทำ, หากพอ

เครื่องจักรทำเสียหายค คนไม่มีงานทำมากขึ้น คนเหล่านี้จะ
 เป็นอย่างไร, ก็ต้องเป็นคนที่เดือดอยู่ด้วยความสับสน ยากจน
 ลำบาก ยากเข็ญ, มันก็เลยเปลี่ยนแปลงเป็นตรงกันข้าม. เมื่อ
 โลกยังไม่เจริญ ฟังดูให้ดี เมื่อโลกยังไม่เจริญ การตายมีเพราะ
 คนอื่นฆ่า, โลกยังไม่เจริญด้วยอุตสาหกรรม ด้วยอะไรสูง
 สุดด้วยวัตถุอย่างนี้ ความตายมีเพราะคนอื่นฆ่า. พอโลกเจริญ
 ด้วยอุตสาหกรรม ด้วยอะไรสูงที่สุดทางวัตถุอย่างนี้ ความตาย
 มีเพราะฆ่าตัวเอง, เรื่องฆ่าตัวเองนี้มันจะมากขึ้นๆ เพราะมัน
 คิดค้นไม่รู้จะไปทางไหน. เมื่อเจริญถึงที่สุดแล้ว มันจะเต็มไปด้วย
 กับการฆ่าตัวเองมากขึ้น, ไม่มีทางเดิน หลงทางเดิน ไม่รู้จะ
 ไปทางไหน เมื่อก่อนนี้มีแต่คนอื่นมาช่วยฆ่า เพราะมันยังไม่
 พอ มันยังขาดแคลน มันแย่งชิง, นี่เป็นสิ่งที่น่าหนักนะ.
 เมื่อก่อนนี้มีแต่คนที่ผู้อื่นฆ่า, เดี่ยวนี้มีแต่คนที่ฆ่าตัวเองมาก
 ขึ้นๆ. นี่หมายถึงในประเทศที่เจริญแล้ว กับการศึกษา,
 กับการเทคโนโลยี กับการอุตสาหกรรม.

นี่เราจะฟังพาท้ายสิ่งที่เรียกว่าอุตสาหกรรมเป็นเครื่อง
 สร้างโลกนั้น มันคงจะเป็นไปไม่ได้, แม้ว่ามันจะมีความก้าวหน้า
 หน้าเหมือนกับเมืองสวรรค์, สมบูรณ์ด้วยเครื่องใช้ไม่สอย,

เครื่องกินอยู่อาศัยเหลือเพื่อเหมือนเมืองสวรรค์, มันก็ยังไม่มี
 สันติภาพอยู่นั่นเอง; เพราะว่ากิเลสมันไม่ลด, ยิ่งเจริญเท่าไร
 กิเลสก็ยิ่งเพิ่มตามขึ้นไปเท่านั้น กิเลสเพิ่มขึ้นๆ และยิ่งขึ้นไป
 ก็ือกิเลสมันพลอยก้าวหน้าด้วยกัน. เอาสิ, อุตสาหกรรมการก้าว
 หน้าเท่าไรกิเลสก็จะพลอยก้าวหน้าไปด้วยกันเท่านั้น,
 แล้วมันจะพบจุดจบได้อย่างไร, จึงเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า
 แม้ทางวัตถุจะเจริญเท่าไร โลกก็ยังไม่น้อมไปในทาง
 สันติภาพ. ยุคเจริญด้วยอุตสาหกรรม มันกำลังจะติดตัน
 จะติดตัน อย่างที่ว่ามีรู้ไปทางไหนแล้ว, นี่มันจึงได้ หลงทาง
 และฆ่าตัวเอง, จะผลิตของขึ้นมาจนไม่มีที่ขาย ต้องเอาไปทิ้ง
 ทะเลแล้วจะอยู่กันอย่างไร.

ปัจจัยแห่งสันติภาพยังมีไม่พอ.

ที่นี้มาพูดถึงถึงสันติภาพดีกว่า สันติภาพนี้ควรจะแบ่ง
 เป็น ๒ สถาน คือ สันติภาพส่วนบุคคล, และ สันติภาพ
 ของส่วนรวม หรือของโลก. แต่ละคนๆ มีความสงบสุข
 เรียกว่าสันติสุข, สันติภาพส่วนบุคคล แล้วรวมกัน
 เป็นสังคมที่มีสันติสุขสันติภาพ ก็เรียกว่าสันติภาพของส่วน

รวมหรือของโลก. แต่อย่างไรก็ดี สันติภาพของโลกมันก็ขึ้นอยู่กับสันติภาพของบุคคล, เพราะว่าเมื่อบุคคลแต่ละคนมีสันติภาพ มันจึงจะมีสันติภาพ ของส่วนรวมหรือของโลก. นี่เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัด ปัญหาใหญ่มันอยู่ที่สันติภาพ ส่วนบุคคล, แต่แล้วมันก็ยังต้องไปด้วยกันแยกกันไม่ได้. สันติภาพของคนกับสันติภาพของโลกนี้ มันแยกกันไม่ได้, เราจะต้องดูให้ดีว่ามันเกี่ยวข้องกันอยู่อย่างไร.

สันติภาพของทั้งหมด เรา จะแยก ๆ ดูเป็นอย่าง ๆ ว่า ส่วนของแผ่นดินโลกหรือ ทรัพยากรทั้งหลายในโลก คือ บรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลก มัน กำลังได้รับสันติภาพหรือได้รับการทำลาย. ตัวโลก เองมันก็ไม่ได้รับความสงบสุข มันถูกทำลาย : ถูกกันถูกขุด ขุดน้ำมัน ขุดแร่ธาตุ, ทำลายป่าไม้ ทำลายลำธาร ทำลายแม่น้ำ ทำลายภูเขา, ตัวโลกเองมันก็ยัง หาสันติภาพไม่ได้ เพราะมนุษย์เข้าไปรบกวน.

ที่นี้ ความเป็นอยู่ของคน หรือ สัตว์ ในโลกก็พลอยวุ่นไปด้วย, คนก็พลอยวุ่นไปตามนั้น เพราะความเจริญก้าวหน้าที่ไม่รู้จักจบ, แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็พลอยเดือดร้อนวุ่น

วาย บางอย่างก็สูญพันธุ์ไป, แม้ต้นไม้ต้นไม้ก็พลอยลำบาก เพราะว่ามันทำลาย, ถูกทำลายเหลือประมาณ, ทำลายเสีย เกินครึ่งแล้วกรรมังในโลกนี้, เรียกว่า คน กิติ สัตว์ กิติ ต้นไม้ ต้นไม้ กิติ ไม่รู้จักสันติภาพ ไม่พบกับสันติภาพ.

ที่นี้ก็ตามถึงว่า สันติภาพที่เป็นส่วนของบุคคล ก็ยังไม่มี ยังถูกกิเลสครอบงำหัวใจ, ลองสังเกตดูให้ดูว่าคน ในโลกสมัยนี้ กิเลสครอบงำหัวใจมากหรือน้อยกว่าคนสมัยปู่ย่า ตายาย. สมัยเมื่อปู่ย่าตายายไม่สวมเสื้อ ไปวัดก็ไม่สวมเสื้อ ทันทาเห็นกันอยู่ กับสมัยนี้ ที่ว่า สมบูรณ์กันด้วยสิ่งต่างๆ, กิเลสครอบงำหัวใจคนพวกไหนมากกว่า, ถ้ามันเป็น สันติภาพแท้จริง มันต้องมีกิเลสครอบงำหัวใจน้อย. เดียวนี้ มันมีปัญหาไปเสียหมด รู้เอาเอง จะต้องช่วยนั่นช่วยนี่แก่ลูก แก่หลาน, จะมาวัดก็มาไม่ได้ จะต้องช่วยอยู่บ้านอยู่เรือน, แล้ว ก็ต้องการอะไรมากกว่าธรรมดา. เมื่อก่อนนี้ไม่ต้องมีเสื้อก็ได้ มีแต่ผ้าขาวม้าผืนเดียวพันพุงก็มาวัดได้ เดียวนี้ทำไม่ได้ สิ่ง ต่างๆ มันบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นที่ตั้งให้เกิดความ ออยากความต้องการ ความชวนชวายระมัดระวังหวาดกลัวอะไร

ต่าง ๆ นานา. ส่วนจิตของมนุษย์ก็ไม่สันติภาพ, หลังจากที่เราร่างกายมันก็หาสันติภาพไม่ค่อยจะได้อยู่แล้ว.

ที่นี้ ดูส่วนลึก ก็คือส่วนจิตวิญญาณ ส่วนวิญญาณ หรือ ส่วนสติปัญญา, สติปัญญากำลังขาดแคลน กำลังหลงทาง. ฟังดูให้ดี ว่าสติปัญญาของเรา กำลังขาดแคลน และหลงทาง, ทำไม ยิ่งนานเข้า ทำไมยิ่งขาดแคลน? เพราะว่า โลกมันก้าวหน้ามากเกินไปจนเราตามไม่ทัน จนเราขาดแคลน สติปัญญาที่จะอยู่ในโลกอันแสนจะวุ่นวาย, อันพัฒนาเหมือนกับ วิ่งไปอย่างไม่หยุดหย่อน. สติปัญญาของเราไม่เพียงพอ ที่จะอยู่ในโลกนี้, โลกอันแสนจะยุ่งยากนี้, นี้เรียกว่าสติปัญญา มันขาดแคลน.

ที่นี้ สติปัญญาหลงทาง ก็คือไม่รู้ว่าจะไปทางไหน แล้วว้าย, ไม่รู้จะไปทางไหนแล้วว้าย. มีผู้เสนอทางนั้นทางนี้ ทางโน้นหลายอย่างหลายประการ, แม้แต่ ลัทธิการเมือง ก็มากมายหลายอย่างหลายประการ เหลือที่จะเลือก, แบบการครองชีวิต ก็มีมากมาย, แล้วก็มีแบบใหม่ ๆ เข้ามา, ก็หมกกำลังของสติปัญญาที่จะรู้ให้ถูกต้องต้องต้องแท้ว่าควรจะทำอย่างไร;

มันก็เลยดำเนินชีวิตลุ่ม ๆ ดอน ๆ อยู่อย่างนี้, หากความปกติสุข
ไม่ได้.

นี่ สันติภาพ ของบุคคลก็ดี, สันติภาพของทั้งโลก
รวมกันก็ดี, กำลังประสบกับความยุ่งยาก บั่นบ่วนด้วยความ
มีคมนท์ - มีคมนท์ - มีคมนท์ ในโลกที่มันยุ่ง. มนุษย์ทำ
โลกให้ยุ่ง ยุ่งจนมนุษย์เองไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร, สติปัญญาที่
ขาดแคลน สติปัญญาที่หลงทาง. คิดดูให้ดี มันน่าหัวก็น่า
หัว, น่าสงสารก็น่าสงสาร, น่ากลัวก็น่ากลัว, น่าเศร้าก็น่าเศร้า,
แล้วมัน จะหาสันติภาพมาจากไหนกัน.

เราต้องการสันติภาพที่แท้จริง ก็คือความสงบ
สุข ไม่ต้องทำลายสิ่งต่าง ๆ ให้อวตាយ, รู้จักใช้รู้จักจัดให้มัน
อยู่กันด้วยความผาสุก, ไม่ต้องทำลายทรัพย์สินของโลกรมาก
เหมือนอย่างนี้. เดี่ยวนี้ขุดอะไรขึ้นมา ขุดน้ำมันขึ้นมา เอา
มาทำอะไร, เอามาฆ่ากัน น้ำมันที่เอามาใช้เพื่อประโยชน์ที่
จำเป็นจริง ๆ ก็จะน้อยกว่าที่เอาไปทำสงครามรบราฆ่าฟันกัน,
หรือแม้แต่ที่ไม่ใช่รบราฆ่าฟันกัน มันก็ใช้ในส่วนที่ไม่จำเป็น
ต้องทำ. ทำไมจำเป็นจะต้องไปกันรอบโลก ๆ ละ นอน

ที่บ้านไม่สบายกว่าหรือ, มันก็ยังคงจะไปรอบโลก ไปเที่ยว
 รอบโลก, ไปหาความสุขสบายรอบโลก, นี่มันล้วนแต่เกิน.
 ถ้าให้พูดโดยไม่ต้องเกรงใจก็ต้องพูดว่ามันบ้า มันไม่ใช่เกิน,
 มันเป็นบ้าไปแล้ว.

ทำไมจะต้องทำให้มันร่วนวายไปทั่วโลก อยู่กันอย่าง
 สงบสุขมันก็ได้นี่, ไม่ต้องให้มันเกี่ยวพันกันทั้งโลก โลกพลอย
 ยุ่งกันไปทั่วโลก. อยู่กันอย่างพอดีๆ เป็นบ้านเป็นเมืองน้อยๆ,
 มีอะไรที่พอจะควบคุมได้, อย่าไปผูกพันกันให้เป็นเมือง
 ใหญ่จนควบคุมยาก. เมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ แม้แต่ขยะ
 มลฝอยก็เป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก สมน้ำหน้า ที่อยากผูกพันกัน
 เป็นมหานคร, แม้แต่ ปัญหาเรื่องขยะมลฝอยก็ยังแก้ไม่ตก,
 เรื่องยุ่งเรื่องอะไรก็ยิ่งซุ่มกว่าที่ไหนเสียอีก เพราะมันผูกพัน
 กันใหญ่เกินไป. ถ้าแบ่งแยกกันอยู่พอดีๆ เป็นเมืองน้อยๆ
 ไม่มีปัญหาอะไร สามารถที่จะเก็บกวาดขยะไปเผาให้หมดได้.
 เกียวนี้มันยิ่งกว่านั้น มันผูกพันกันทั้งโลก หลายๆ ประเทศ
 หรือทั้งโลกมันผูกพันกัน จนเกิดความยุ่งยากลำบากถึงกัน,
 นั่นแหละคือปัญหา.

เราจะต้องมีความเป็นอยู่ที่สงบสุข นับตั้งแต่ว่า
พื้นโลก ผิวน้ำโลก ตัวโลก ก็ไม่ต้องไปทำอะไรให้มัน
ลำบากมากมายแก่สัตว์ที่มันอาศัยอยู่ในโลก หรือ
ทรัพยากรที่มันมีอยู่ในโลก, ไม่ต้องทำลายกันมากมายรวดเร็ว
อย่างเดี๋ยวนี้ : ชุกน้ำมันขึ้นมาเผาเล่น รดยนต์ที่วิ่ง ๆ นั้นเพื่อ
ความสำเร็จสำราญมากกว่ากิจกรรมโดยตรง ก็เผาของมันไปเถอะ,
อะไร ๆ ก็เผาไปเถอะ ; มันมีส่วนเกินอย่างนี้ มากขึ้น ๆ,
เกินเท่าไรปัญหาที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น นี้จะทำกันอย่างไร.

คนแต่ละคนกำลังไม่รู้จักตัวเอง, ฟังคุณล้ายกับบ้าง ๆ
บอก ๆ พูดว่าคนแต่ละคนกำลังไม่รู้จักตัวเอง. ถ้ารู้จักตัวเอง
กันโดยแท้จริง มันต้องรู้จักว่าทำอะไรจึงจะสงบสุข. เดี่ยวนี้
มัน ไม่สามารถจะทำให้เกิดความสงบสุข มันเนื่องมา
จากไม่รู้จักตัวเอง, พวกฝรั่งหลาย ๆ คนที่มาที่นี่ คุยกับเขา
แล้วได้รับคำตอบว่าไม่รู้จักตัวเองเหมือนกัน, กำลังมาหาตัวเอง
ให้พบว่าตัวเองที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร. ศึกษาให้รู้จักตัวเอง
ไม่รู้จักตัวเองว่าคืออะไร, อยู่อย่างไร, จะต้องทำอย่างไร,
เพราะว่าเดี๋ยวนี้ทำอย่างไร ๆ ก็ไม่พบความสงบสุขหรือความ

พอใจ, ไม่รู้ว่าจะต้องทำอะไร, เกิดมาทำไม, เหล่านี้ เรียกว่ายังไม่รู้จักตัวเอง.

เราจะต้องรู้จักตัวเองให้ถูกต้องในเรื่องของกายของจิต ว่ามันเกิดกิเลสได้อย่างไร, จะต้องทำอะไรจึงจะสงบเย็น, ทำอย่างไรจิตจึงจะสงบเย็นไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ และไม่ตกเป็นทาสของกิเลส, ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสและอารมณ์ของกิเลส, จะเรียกว่ามีความสงบเย็น, มีสติปัญญาเพียงพอที่จะจัดการทุกปัญหาให้เรียบร้อย, ไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่, สติปัญญาก็ไม่หลงทาง. นี่คือนันทิภาพที่ควรจะต้องการอย่างยิ่ง, นันทิภาพที่ควรต้องการอย่างยิ่งมันมีอยู่อย่างนี้.

ขอทุกคนให้ซัดเจาะจงลงไปอีกหน่อย หวังว่าใครๆ ก็คงไม่โกรธ ว่า นันทิภาพนี้มันไม่อาจจะมีได้ เพราะเพียงแต่มีสุขภาพอนามัยดี, นักสุขภาพอนามัยอย่าเพื่อโกรธ ต่อให้คุณจัดสุขภาพอนามัยที่ดีที่สุด มันก็ยังไม่มีนันทิภาพ เพราะเรื่องทางจิตใจมันยังไม่ได้จัดการแก้ไข, มันมีแต่เรื่องสุขภาพอนามัยทางภายนอก ทางวัตถุ ทางกาย; แม้จะมีสุขภาพ

อนามัยที มันก็แก้ปัญหาไปได้ส่วนหนึ่งเท่านั้นแหละ มันไม่ใช่ทั้งหมด, สันติภาพยังไม่มี ยังไม่มีเพราะสุขภาพอนามัยที.

เฮ้! เขียบขึ้นไปอีกนึกหนึ่ง สุขภาพมันไม่อาจจะ
มีเพราะความร่ำรวยสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่สนองกิเลสตัณหา,
ภาษานี้มันหยาบคาย หรือสุขภาพก็ยังไม่แน่. มันร่ำรวยด้วยสิ่ง
สนองกิเลสตัณหา หาสิ่งสนองกิเลสตัณหามาไว้เต็มบ้านเต็ม
เรือนเต็มไปหมด แล้วคนก็ร่ำรวย ร่ำรวยเงินทองจนไม่รู้จะ
เอาไปใช้อย่างไร. เขาว่าคนบางคนใช้เงินนาที่ละล้าน ไม่
อยากจะเชื่อ แต่เขารู้ว่ามันก็มีจริงคนที่ใช้เงินนาที่ละล้าน ไม่รู้
เขาจะใช้อย่างไรไหว, แต่ต่อให้มีเงินใช้อย่างนั้นมันก็ไม่
มีสันติภาพ, ไม่มีความสุข. ยังมีปัญหา ยังมีความยุ่งยาก
ลำบาก, ยังมีความกลัว มีความระแวง มีอะไรไม่มีที่สิ้นสุด.
จะร่ำรวยที่สุดมันก็ไม่มีความสันติภาพ, ยังสนองตัณหา ตัณหา
ก็ยังโต, ยิ่งโตมันก็ยังต้องการ แล้วอะไรจะไปบ่อนมันไหวเล่า.
เหมือนกับเราจะเอาไฟไปใส่ไฟให้มันดับ มันเป็นไปไม่ได้,
มันมีแต่สิ่งที่สนองตัณหามากขึ้นไปทุกที.

คนเดียวกันมีสิ่งสนองตันทันทีมากกว่า สมัยบู๊ย่าตายาย; เรื่องนุ่งเรื่องห่ม, เรื่องกิน, เรื่องใช้เรื่องอะไรก็ตาม. เดียวนี้เขาเอาวิทยุสะพายหลังเกี่ยวข้าวปลาทังก็ได้นะ, สมัยก่อนทำไม่ได้แน่, ผู้หญิงเขาจะเอาเพลงผู้ชายเกี่ยวมานอนฟังข้างหมอนตลอดคืนก็ทำได้แน่, เป็นผู้ชายจะเอาเพลงที่มีจอลေးของผู้หญิงเพราะ ๆ มาวางข้างหมอนนอนฟังตลอดคืนก็ทำได้แน่, แต่ก่อนมันทำได้เมื่อไรเล่า. นี่เรียกว่า สิ่งสนองตันทันทีมาก ถึงขนาดนี้แล้ว มัน ก็ยังไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ ยิ่งสนองตันทันที ตันทันทีมันก็ยังเจ็บโต เจ็บโต, มันต้องหาสิ่งสนองมากขึ้นไปไม่มีจุดจบ, สันติภาพไม่มีได้เพราะความรำรวยด้วยสิ่งสนองกิเลสตันทันที.

แม้ว่าเราจะมีเทคโนโลยีที่เขาชอบกันนักกับบุชกันนัก เป็นเครื่องสำเร็จ อีเลคโทรนิค หรือกลไกอะไรต่าง ๆ ที่คิดขึ้นมาใหม่, เป็นคอมพิวเตอร์ อะไรเหล่านี้ มันก็ไม่ช่วยสร้างสันติภาพ, มันเพียงแต่ช่วยเก็บปัญหาให้เป็นระเบียบ, หรือว่าช่วยสร้างปัญหาพร้อมกันไปในตัว, ทำให้ต้องการจะสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา, สร้างปัญหาให้มากขึ้นมา. เทคโนโลยีทุกแขนง ยังมีขึ้นมา ยิ่งเพิ่มปัญหา, ยิ่งเพิ่มปัญหา แต่เขาก็

บุชากัน. ถ้าใครไปติเตียนเทคโนโลยี เขาก็หาว่าบ้า, อาตมาก็ยอมเป็นคนบ้า ประกาศว่าไม่เห็นด้วยในอุปกรณ์เหล่านี้ ไม่สร้างสันติภาพ, แต่สร้างความยุ่งยากลำบากลิบลับขึ้นมา.

ยกตัวอย่างเล็กๆ ตัวอย่างเล็กๆ เมื่อก่อนไม่มีเครื่องคิดเลข เครื่องคิดเลขกดปุ่มบวกลบเสร็จไม่มี ก็มีคนที่สามารถจะคิดเลขได้เหมือนกัน, เลขเรียงลงมาเป็นแถว เขาลากดินสอตามลงมา เพียงแต่ลากๆ ลงมา ช้ำๆ บอกเลขลัพธ์รวมได้สุดจบทันทีได้เหมือนกัน. เดียวนี้ไม่มีใครทำได้อย่างนั้น, เดียวนี้ไม่มีใครเก่งถึงขนาดนั้นแล้ว เพราะเครื่องคิดเลขมันเข้ามาแย่งตำแหน่งไปเสีย จนเด็กๆ ก็ต้องใช้เครื่องคิดเลขทำบทเรียนในห้องเรียน.

อาตมาเคยเห็นบางคนเก่งขนาดว่า เลขเรียงลงมาเป็นแถวเขาก็ลากดินสอลงมาช้ำๆ บอกๆ เลขลัพธ์ได้มา พร้อมกับที่ดินสอลากลงมา, พอจบก็บอกเลขลัพธ์ทั้งหมดได้เลย. เดียวนี้ไม่มีใครทำได้ เพราะไม่ฝึกกันเสียแล้ว เพราะไม่ฝึกอย่างยิ่งอย่างดีกันอย่างนั้นเสียแล้ว, เครื่องคิดเลขเล็กๆ มันเข้ามาช่วย. นี่จึงเห็นว่าเทคโนโลยี อุปกรณ์เทคนิคทั้งหลายนี้ มันไม่

ได้ช่วยสร้างสันติภาพ เพราะมันขยายค้นหาให้มากออกไป, เพิ่มงานให้มีมากขึ้น ไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ.

อีกข้อหนึ่งที่ยากจะพูดว่า ก็น่าหวั กาลังนิยมหรือต้องการคุมกำเนิด แพทย์ต้องออกมาช่วยการคุมกำเนิด, สันติภาพมีไม่ได้เพราะการคุมกำเนิดสำเร็จ มีไม่ได้ต่อก, แม้จะคุมกำเนิดสำเร็จ สันติภาพก็ยังมี เพียงแต่แก้ปัญหาเฉพาะหน้าของผู้รับผิดชอบอะไรบางอย่างเล็กน้อยๆ ได้, คุมกำเนิดจนไม่เกิด คนก็หมดโลก มันยังไม่มีสันติภาพ. เรายังคิดและหวังไปในทางที่ยังไกลต่อสันติภาพ, ไม่ได้แก้ปัญหาโดยตรงซึ่งจะได้แก่อะไร เดียวกันจะได้พูดกันต่อไป.

ในที่สุดก็อยากจะทำว่า แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ ก็ไม่อาจจะสร้างสันติภาพขึ้นในโลก, หลายคนคงว่าบ้าแล้ว บ้าแล้ว. อาตมาไม่บ้า ไม่บ้า ขอยืนยันอยู่เสมอ แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ มันก็แย่งกัน ช่างกันตายแย่งทองคำ, แล้วใครมาเก็บไว้มากๆ มันก็มุงกันปล้น, ปล้นจนไม่มีความสุข ถ้าไม่มีสิ่งที่เป็นปัจจัยแห่งสันติภาพโดยแท้จริง, แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นทองคำก็ไม่มีสันติภาพ.

มีพระบาลีที่น่าขำ หรือน่าหัวยู่บทหนึ่งที่ว่า, จะเป็น
 พระพุทธภษิตเองเสียด้วย ว่า แม้ภูเขาท้งลูกลูกใหญ่ ๆ กลาย
 เป็นทองคำขึ้นมา สองลูกก็ไม่พอแก่ความต้องการของมนุษย์
 เพียงคนเดียว, ให้อูเขากลายเป็นทองคำทั้งลูกทั้งสองลูก ก็ไม่
 พอแก่ความต้องการของมนุษย์เพียงคนเดียว. มนุษย์คนเดียว
 ต้องการมากกว่านั้น. คำว่าฉนุเถอะ มนุษย์มีกี่คนในโลก
 นี้, เดียวนี้มีห้าพันล้านแล้วกระมัง แล้วจะต้องมีภูเขาทองคำ
 กี่ล้านลูก มันถึงจะพอ มันก็ไม่ไหว. แม้ฝนจะตกลงมาเป็น
 ทองคำ มันก็ไม่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้นอย่าบ้ออย่าบอ, อย่า
 หลับตาพัฒนาวัตถุ มันไม่มีทาง เพราะว่ากิเลสตัณหามันขยาย
 ออกหน้าเรื่อยไป, แม้ฝนจะตกมาเป็นทองคำ มันก็ไม่มี
 สันติภาพ.

ที่นี้พูดน้อมเข้ามาข้างในบ้าง หรือทางศาสนาทาง
 วัฒนธรรมบ้าง ซึ่งมันหมิ่นเหม่ต่อการถูกค่า, แต่ใครจะค่าก็
 ไม่เป็นไร ค่าอาตมาคนเดียวก็พอ. แม้จะประกอบพิธี
 พิธีทางศาสนา พิธีนั้นพิธีนี้ พิธีบูชาญู พิธีศักดิ์สิทธิ์อะไรเป็น
 พิธีต่าง ๆ กัน ให้เต็มไปหมด มันก็ไม่มีสันติภาพ,
 มันก็มีแต่พิธี. สมัยโน้นเมื่อเด็ก ๆ, เขายังทำพิธีสวดภาณยักษ์

ยิงปืนตลอกกัน ซึ่งสายสัญญาณทุกเรือน ๆ โยงสายสัญญาณ ถึงกัน
หมด, สวดพิธี ทำพิธี. ได้เคยเห็นอยู่ ๒-๓ ครั้ง เมื่อ
อาตมาเพิ่งบวช ยังได้ช่วยเขียนใบทาลว่า สัพเพ ยักขา ปะลา
ยันติ เขียนใบทาลแจก. แล้วมันมีอะไรเกิดขึ้นก็ดูให้ทำ
พิธีอย่างนั้น ซ้ำแล้วซ้ำอีกทั้งวัน ทั้งเดือน ทั้งปี มันก็ไม่มี
สันติภาพ.

ที่นี้ก็พูดอย่าง همینแหละ แม้จะสร้างพระพุทธรูป
ขึ้นให้เต็มโลก มันก็ยังไม่มีสันติภาพ, แม้จะสร้างไม้
กางเขนปักให้เต็มโลก มันก็ไม่มีสันติภาพ จะพิมพ์
พระไตรปิฎกขึ้นให้ท่วมโลก มันก็ไม่มีสันติภาพ, ต่างศาสนา
ต่างพิมพ์คัมภีร์ของตนขึ้นมาให้ท่วมโลก มันก็ไม่มี
สันติภาพ. นี่คนที่เขายังยึดถืออยู่เขาก็ค่าแล้ว ค่าก็ค่าไป
เถอะ มีความคิดอย่างนี้จริงๆ มันไม่สำเร็จได้เพียงว่าเอา
พระเครื่องมาแขวนคอให้ทุกคนๆ แล้วมันก็มีสันติภาพ.
หรือว่าจะสร้างให้เต็มโลก ทุกภูเขา ทุกหนทุกแห่ง มันก็ไม่มี
สันติภาพ เพราะมันคนละเรื่องกัน.

อติมมยตามลเหตุอันแท้จริงของสันติภาพ.

สันติภาพมันมีมูลเหตุมาจากการที่กิเลสไม่
 อลระวาด ไม่รังควาน, ทำอย่างนี้บางทียังสร้างปัญหาบางอย่าง
 เสียอีก ก็จะไม่โลหะพอที่จะหล่อพระพุทธรูปวางให้เต็มโลก.
 กิติกุให้ตี จะสร้างสัญลักษณ์วัตถุบูชา วัตถุเคารพของศาสนา
 กันขึ้นมา ให้เต็มโลก โลกก็ยังไม่สันติภาพ; เพราะมัน
 ยังไม่ได้ทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง, เพราะว่าอติมมยตาไม่มา
 เยี่ยม เพราะอติมมยตาไม่มาเยี่ยม มันไม่มีสันติภาพ.

ถ้าอติมมยตามาเยี่ยม มันก็เกิดความถูกต้องขึ้น
 ในใจ, มัน ลดความเห็นแก่ตัว ลดความกระหายความ
 อยากร่างไรๆ ด้วยอวิชา ด้วยตณหา ด้วยมานะ ด้วยทิฏฐิ.
 เดียวนี้จิตใจของมนุษย์ยังถูกปรุงแต่งด้วยตณหา มานะ
 ทิฏฐิ อวิชา ยิ่งขึ้น ๆ, มัน ยังไม่มีสันติภาพ. ถ้าอติมมยตา
 เข้ามา, สิ่งเหล่านั้นหยุด หยุดทันที, หยุดปรุงแต่งจิตใจของ
 มนุษย์ ไม่อาจจะปรุงแต่งจิตใจของมนุษย์ เพราะว่ามันเป็น
 ข้ำศึกแก่กัน, เขาแอมมาหนุมันก็ไปหมกแล้ว ไม่ต้องฆ่าตาย,
 เพียงแต่เขาแอมมาเท่านั้นหนุก็ไม่มีแล้ว, มันทำกันอย่างไร

ก็ไม่ทราบ แต่ว่าลองเอาแมวมาเถอะ หนูมันก็ไม่มี เอาแมว
 อ้อมมยตามา หนูมันก็ไม่มี.

ความที่ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งปรุ่่งแต่ง, ไม่มี
 กิเลสปรุ่่งแต่ง ไม่มีความโง่ปรุ่่งแต่ง ไม่มีมานะปรุ่่งแต่ง ไม่มี
 ตัณหาปรุ่่งแต่ง, จิตมันก็ถูกต้องบริสุทธิ์ผ่องใส เรียกว่าเป็น
 จิตที่ไม่มีปัญหา เป็นจิตที่ไม่สร้างปัญหา, เป็นจิตที่มีความ
 ทุกข์ไม่ได้, นั้นแหละคือความไม่เห็นแก่ตัว, อ้อมมยตา
 เข้ามาขบไล่ความเห็นแก่ตัวออกไปหมด. ความเห็นแก่ตัวไม่
 เหลืออยู่ในจิตใจของคน จะเป็นอย่างไร มันก็มีแต่ความไม่
 เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ความถูกต้อง เห็นแก่เพื่อนมนุษย์, ไม่
 เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่เพื่อนมนุษย์.

มูลเหตุแห่งสันติภาพแท้จริง ก็คืออ้อมมยตา.
 ขอย้ำว่า มูลเหตุแห่งสันติภาพอันแท้จริง ก็คืออ้อมมยตา ทั้ง
 ส่วนบุคคลและส่วนรวม. สันติภาพส่วนบุคคลก็ดี สันติภาพ
 ส่วนรวมก็ดี จะมีมูลเหตุแท้จริงมาจากอ้อมมยตา : ไม่เห็น
 แก่ตัว ไม่เห็นแก่ตัว, แต่เห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่มนุษย์ มัน
 ก็ไม่อาจจะเกิดกิเลส, ถ้าไม่เห็นแก่ตัว มันไม่อาจจะเกิด
 กิเลส. กิเลสเกิดจากความเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวในสิ่งที่

น่ารัก ก็เกิดความโลภ เห็นแก่ตัวในสิ่งที่น่าโกรธ ก็เกิดความโกรธ, เห็นแก่ตัวในทางที่หลงใหล ก็เกิดความมัวเมาหลงใหล, ไม่เห็นแก่ตัวก็ไม่เกิดกิเลสใดๆ. นี่ ถ้ามีอตั้มมยตามัน ไม่อาจจะเกิดกิเลสใหม่, แล้วมันก็กำจัดกิเลสเก่าออกไปจนหมดสิ้น. อตั้มมยตาเป็นมูลเหตุแห่งสันติภาพ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม, เป็นอันว่า ต้องนำอตั้มมยตามาใช้ในการสร้างสันติภาพ.

หัวใจสมรรถนะของอตั้มมยตา.

ที่นี่ก็จะขอให้ละเอียดเฉพาะเจาะจงลงไปอีก ว่าเรายังไม่รู้จักหัวใจของอตั้มมยตา แล้วเราจะเอาอตั้มมยตามาใช้ได้อย่างไร, เหมือนอย่างว่าถ้าเราไม่รู้จักรื่องแท้จริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราก็เอาสิ่งนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ไม่ได้. เช่นเราไม่รู้จักความมุ่งหมายของหม้อข้าวอย่างนี้ เราก็ไปใช้อย่างอื่น, จะรู้จักเอาสิ่งใดมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ต้องรู้จักสิ่งนั้นให้ถูกกับเรื่องของมัน : รู้จักมีศ รู้จักจบ รู้จักเสียม รู้จักพรว้า รู้จักขวาน รู้จักเลื่อย รู้จักอะไรแท้จริงแล้ว ก็จะสามารถเอามาใช้ได้. อตั้มมยตานี้ก็เหมือนกัน เราจะต้องรู้จักหัวใจ

ของมัน รู้จักตัวมันก็ได้, แต่รู้จักถึงหัวใจหรือความสำคัญของมัน แล้วก็เอามาใช้, ต้องทราบความหมายหัวใจของมัน ก่อน แล้วจึงจะเอามาใช้ได้.

ทีนี้อะไร อะไรเป็นหัวใจ เป็นความหมายแท้จริงของอตัมมยตา, นี่จึงต้องขอกล่าวซ้ำอีก ทั้งที่เคยกล่าวมาบ้างแล้ว ต้องขอกล่าวซ้ำอีก, อย่าเพ้อรำคาญ บางทีจะลืมเสียแล้วก็ได้ ไม่รำคาญมันลืมเสียแล้ว. ขอย้ำอีกว่า อะไรเป็นหัวใจสำคัญของอตัมมยตา จะบอกเป็นตัวอย่างว่า :—

หัวใจของอตัมมยตานี้ คือ ภาวะของจิตที่กิเลสและอารมณ์ของกิเลสปรุ้งแต่งไม่ได้, ลักษณะของจิต ภาวะของจิต สมรรถนะของจิต มีอยู่อย่างทีกิเลสหรืออารมณ์ของกิเลสปรุ้งแต่งไม่ได้. จิตนั้นมันพัฒนาดีแล้ว มัน มีธรรมะถึงที่สุดแล้ว กิเลสมาปรุ้งแต่งให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ คือ ไม่เกิดกิเลสขึ้นในจิตนั้น, หรืออารมณ์ของกิเลสที่อยู่ภายนอก ก็ปรุ้งแต่งไม่ได้ย้วยวนไม่ได้ จิตมันก็เป็นอิสระ มันคงที่, ปรุ้งแต่งให้หลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัว หลงอะไรไม่ได้. นั่นภาวะของอตัมมยตา ภาวะของ

จิตที่ประกอบอยู่ด้วยอหัมมยตา หัวใจของอหัมมยตา ถ้าเรามี
จิตที่ประกอบด้วยอหัมมยตา ก็เลสปรุ้งแต่งไม่ได้, อารมณ์ของ
กิเลสก็ปรุ้งแต่งไม่ได้, ปรุ้งแต่งให้เป็นอย่างไรๆ ก็ไม่ได้ ให้
ยินดีก็ไม่ได้ ให้ยินร้ายก็ไม่ได้ มันปกตಿಯู่เสมอไป, มันอยู่
เหนือความเป็นบวกเป็นลบ อยู่เหนือบุญเหนือบาปเหนือสุข
เหนือทุกข์ เหนือทุกอย่างเลย. เอากับมันสินี, เพราะฉะนั้น
มันจะสร้างสันติภาพได้.

ขยับไปอีกนึกว่า อหัมมยตาสามารถถอนจิตโง่
ที่กำลังหลงรักอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ออกมาเสียได้จากการหลง
รัก, เมื่อจิตไม่ได้หลงไหลในอะไร เข้าไปผูกพันอยู่กับอะไร
อย่างโง่เขลา. อหัมมยตาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องดึงจิตออกมา
เสียได้, หรือ ชักฟอกจิตให้กลับเป็นจิตบริสุทธิ์อิสระถูก
ต้องได้ นี่มันเป็นสิ่งที่แก้ไข, เป็นการแก้ไข แล้วที่นี้จิตที่
วิปริตจมอยู่ในกองทุกข์ จะถอนออกมาเสียได้ด้วยอหัมมยตา.

ที่นี้ถัดไปก็อยากจะระบุว่า สิ่งที่สามารถชี้แจงชักจูง
สัตว์ ออกไปเสียจากภาวะที่ไม่พึงปรารถนาที่ไม่ควรปรารถนา,
อหัมมยตานี้จะทำหน้าที่จูงมือชักจูงดึงออกมา, ดึงออก

มาเสียจากภาวะที่ไม่น่าพึงปรารถนา, โดยเฉพาะคือ
ความทุกข์และปัญหา อย่างที่ระบุดูอยู่แล้วในพระกัมภีร์ :—

อตัมมยตาจะตั้งจิตของสัตว์ ออกมา จากกามธาตุ
ไป สู่ นิโรธธาตุ โดยผ่านทางรูปธาตุ และอรูปรธาตุตามลำดับ,
จากกามธาตุจะไปสู่ นิพพาน นิโรธธาตุนั้น มันต้องผ่านรูปธาตุ
อรูปรธาตุ. แต่ถ้าจะพูดเรื่องลำดับก็ได้เหมือนกัน, พูดว่า
ออกเสียจากกามธาตุมาสู่รูปธาตุ ซึ่งสะดวกกว่า, แล้วก็ ออก
มาเสียจากรูปธาตุ มาสู่อรูปรธาตุ ซึ่งสะดวกยิ่งขึ้นไปอีก,
ออกจากอรูปรธาตุ ก็คือไม่อยู่ในอะไรนี้ สู่ นิโรธธาตุแล้ว.
พระบาลีมีอยู่อย่างนี้ ออตัมมยตาสามารถที่จะชักจูงตั้งจิต ให้
ออกมาเสียจากภาวะที่ไม่พึงปรารถนา อันเป็นที่ตั้งแห่งกองทุกข์
เป็นอัสวักุณยานิยธรรม อัสวักุณยานิยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ,
เป็นอุปาทานนิยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ออกมาเสีย ออกมา
เสีย จากกามสู่รูป จากรูปสู่อรูปร จากอรูปรสู่ นิโรธ นี้ออตัมมยตา
สามารถอย่างนี้.

ถ้าคนไหนมันคือ ออตัมมยตาก็คือ ไสหัวคนนั้นเลย, พูด
กันตรง ๆ อย่างนี้, ถ้ามันคือ ก็ต้องไสหัวมันออกไป ออตัมมยตา

มันสามารถทำได้ถึงอย่างนั้น. ถ้าทุกคนตี ๆ ไม่ฟัง, ชักจูงกัน
 ตี ๆ ไม่ฟัง ก็ไสหัวมันออกไป, ออกไปเสียจากสิ่งนี้. ขอข้อม
 ความจำว่าเคยบอกก็ครั้งแล้ว ว่าอตัมมยตาเชื่อเชิญพระสิทธัตถะ
 ออกมาเสียจากราชสมบัติ, ออกมาเสียจากกามคุณ กามารมณ์
 ในบ้านในราชวัง นี้เราไม่ใช่คำว่า ไสหัวกับพระสิทธัตถะนะ
 เพราะมันไม่รุนแรงขนาดนั้น, แต่ก็ด้วยอตัมมยตานะเชื่อเชิญ
 หรือชักจูงอะไรก็ตาม จนพระสิทธัตถะต้องออกจากกามคุณใน
 พระราชวัง, ออกไปบวชเพื่อแสวงหาจนพบอตัมมยตา สูงสุด
 คือนิพพาน คือเพื่อนิพพาน, ไม่หยุดอยู่เพียงแค่รูปหรืออรูปรู,
 ไปไกลจนถึงนิโรธ; แล้วก็เมื่ออยู่ไม่ได้กับอุทกตาบสรามบุตร
 อาจารย์องค์สุดท้าย เพราะติดอยู่แค่แนวสัญญาณาสนัญญาณะ
 นี้ด้วยอำนาจของอตัมมยตาทั้งนั้น ที่เชื่อเชิญ ชักจูง
 ลากเชิญสัตว์ ออกไปเสียจากกองทุกข์.

แล้วยังสามารถเลื่อนชั้น อตัมมยตานี้สามารถเลื่อน
 ชั้นแห่งสันติภาพ, สันติภาพนั้นมีชั้นต่ำ ๆ ต่ำ ๆ แล้วค่อย ๆ สูง
 ค่อย ๆ สูง ที่มัน จะเลื่อนจากสันติภาพชั้นต่ำ ๆ ไปสู่
 สันติภาพชั้นสูง ก็ด้วยอตัมมยตา, สันติภาพในกามธาตุ

นี้ไม่ไหว นอกจากสำหรับคนโง่ ก็เลื่อนไปสู่สันติภาพขั้นรูป-
 ชาติ, สันติภาพขั้นรูปชาติก็ยังไม่เท่าไรดอก ก็เลื่อนไป, ขั้น
 อรูปชาติ, ขั้นอรูปชาติก็ยังไม่ใช้สูงสุดดอก ก็เลื่อนจากอรูป
 ชาติไปสู่นิโรธชาติ, นั่นจบสูงสุด. นี้อตัมมยตาช่วยเลื่อน
 ชั้นแห่งสันติภาพ.

นี่คืออตัมมยตา หัวใจของอตัมมยตา ความสำคัญ
 ของอตัมมยตา สมรรถนะของอตัมมยตา มันมีอยู่อย่างนี้
 เราต้องรู้จักมันให้ดี เราจึงจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์
 ให้สำเร็จ, ให้สำเร็จประโยชน์ในการที่จะแก้ปัญหาเกี่ยวกับ
 สันติภาพ.

นำหัวที่ว่า สันติภาพก็ยังเลื่อนชั้นได้, สันติภาพ
 ยังเลื่อนชั้นได้, แม้จะเรียกว่าสันติภาพแล้วก็ยังเลื่อนชั้นได้.
 สันติภาพของคนโง่ก็แบบหนึ่ง, สันติภาพของคนที่ไม่โง่
 น้อยหน่อย ก็อีกแบบหนึ่ง, สันติภาพของคนที่ไม่โง่
 ก็อีกแบบหนึ่ง, สันติภาพของคนฉลาด ก็อีกแบบหนึ่ง,
 สันติภาพของคนที่ไม่ฉลาดที่สุด ก็อีกแบบหนึ่ง, สันติภาพมัน
 เลื่อนชั้นได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น ขอให้สนใจเถอะว่า

เรามองดูจิตใจของเรา ถ้าอยู่ในอกุศลวิตก คือวิตก ในกามารมณ์ ในเรื่องเบียดเบียน ในเรื่องพยาบาท นี่เป็นอกุศล เป็นฝ่ายชั่ว ฝ่ายมืด ฝ่ายไม่ดี ฝ่ายตกต่ำ

แต่ถ้าเราคิดไปในทางว่า คิดจะออกจากกามคือคิดให้เห็นทุกข์ เห็นโทษของสิ่งเหล่านั้น แม้เราจะอยู่ในบ้าน อยู่ครองบ้านครองเรือน ก็ไม่ได้ได้อยู่ด้วยความหลงใหล ไม่ได้อยู่ด้วยความมัวเมาด้วยความประมาท แต่อยู่ด้วยปัญญา มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริง ว่าสิ่งทั้งหลายที่เรามีเราได้เราเป็นอยู่นี้ มันก็ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอะไร มันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อะไรๆ มันจะเกิดขึ้นแก่เราเราก็ไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น มันอาจจะเกิดอะไรขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้

เช่น..ร่างกายเป็นปกติ สุขภาพอนามัยดี แต่มันก็ไม่ดีเสมอไป มันอาจจะเปลี่ยนเป็นไม่ดีเมื่อไหร่ก็ได้ อาจจะเจ็บไข้ได้ป่วยเมื่อไหร่ก็ได้ อาจจะสิ้นบุญไปเมื่อไหร่ก็ได้

ในขณะที่ไปนั่งอยู่ที่วัด ได้ยินข่าวเจ้าคุณพระธรรม-
ราชานุวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมที่เป็นวัดหลวง มีพระ-
ธาตุพนมซึ่งเป็นที่รักที่เคารพของประชาชนทั้ง ๒ ฝ่าย (เวทมัย
งานประชาชนฝั่งโน้นก็มาฝั่งนี้ก็มาชุมนุมกัน เป็นพี่เป็นน้องกัน ไม่วิวาท
บาดหมางกัน มาไหว้พระธาตุ) ท่านอายุ ๘๒ หลับไปเฉยๆ เขา
บอกว่าหลับไปเฉยๆ

สติ มีอยู่กับเนื้อกับตัว แล้วมันก็ไม่เกิดกิเลส กิเลสก็ไม่
ครอบงำจิตใจของเรา, กิเลสไม่ไ้หวั่นคุกคามให้วิ่งไปวิ่งมา.

คำว่า วิ่งไปวิ่งมานี้เป็นคำในพระบาลีในพุทธ-
ภาษิตนะ อย่าทำเล่นนะ คำว่า “วิ่งไปวิ่งมา” นี้ ถ้ายังเป็น
ปุถุชนอยู่เพียงไรแล้ว มันยังวิ่งไปวิ่งมาอยู่เพียงนั้นแหละ,
มันเที่ยววิ่งหาที่นั่นที่นี้ที่โน่น วิ่งไปวิ่งมาอยู่เรื่อยไป, อย่าง
น้อยก็วิ่งไปวิ่งมาระหว่างบ้านกับวัด เห็นไหม. เที่ยวมา
วัดเที่ยวไปบ้าน เที่ยวมาวัดเที่ยวไปบ้าน เพราะมันยังต้องการ
อะไร มันยังมีอะไรที่ไม่ได้, แต่ว่าความหมายอันใหญ่หลวง
คือว่า วิ่งไปภพโน้นวิ่งไปภพนี้ : เที่ยวจิตเป็นกามภพ
เที่ยวจิตเป็นรูปภพ เที่ยวจิตเป็นอรูปรภพ, เที่ยวจิตว่าง
ชั่วคราว แล้วเดี๋ยวก็เป็นกาม, เป็นรูป เป็นอรูปร
วิ่งไปวิ่งมา วิ่งไปวิ่งมาระหว่างภพอยู่อย่างนี้เรียก, วิ่งไปวิ่งมา.
อัครมมยตาช่วยให้ไม่ต้องวิ่งไปวิ่งมา มันก็สบายดีเยือกเย็น
เย็นโดยไม่ต้องใส่น้ำแข็ง, เย็นต้องใส่น้ำแข็งนั้นคนละเรื่อง,
อย่าเอามาปนกันนะ คนละเรื่อง. นี่มันเย็นโดยไม่ต้องใส
่น้ำแข็ง ไม่ต้องแช่น้ำแข็ง, แล้วมันยังเย็นกว่าน้ำแข็งไปเสียอีก.

สันติภาพส่วนบุคคล เพราะมีความอึด ไม่มีความหิว ไท ๆ โดยเฉพาะในทางวิญญาณ การบ่อนความหิวให้อึดนั้น ไม่สิ้นสุดดอก สู้ไม่หิวไม่ได้ มีความรู้ความสามารถจนทำให้จิตไม่หิว. จิตไม่หิว มันก็อึดเรื่อย เป็นจิตที่อึดเรื่อย, อย่าไปถือหลักว่า จิตหิวแล้วเอาอะไรมาบ่อนเข้าไป, เหมือนคนสมัยนี้คนสมัยปัจจุบันนี้ที่หลงความเจริญทางวัตถุ เจริญทางวัตถุนี้หาเหยื่อมาบ่อนความหิวของความง่องนั้นแหละ. ปัญหามันหนักขึ้นมาถึงยุคอุตสาหกรรม จนติดตันไม่รู้จะไปไหนอยู่แล้ว, เทียบนี้มีความรู้ชนิดที่ทำให้จิตไม่หิว มีความอึดอัตโนมัติ เพราะมันไม่หิว โดยเฉพาะทางวิญญาณ จิตไม่เกิดกิเลสตัณหา ไม่เกิดตัณหาก้ไม่หิว.

เรื่องทางร่างกายนั้นเป็นเรื่องทางธรรมชาติ, เป็นเรื่องของธรรมชาติ คือเรื่องวัตถุ มัน หิวตามทางวัตถุ มันก็ต้องแก้ไขไปตามทางวัตถุ. แต่ความสำคัญนั้นมัน หิวทางวิญญาณที่รบกวนมาก; เมื่อหิวทางวัตถุแล้ว หิวทางวิญญาณก็พลอยเกิดเพราะมีความง่องว่า หิวของกู หิวของกู ถ้ามันไม่มีกู มันก็ไม่มีหิวของกู, แม้ร่างกายจะหิวก็เป็นของร่างกายไปเกิดไม่ใช่ของกู, อย่างนี้จิตมันก็ยังไม่วิวอยู่นั้นแหละ,

แต่ว่ามันพุง่ายทำยาก เรื่องนี้มันพุง่ายแต่ทำยาก ไม่มีควม
หิว แต่มีความอึดโดยอัตโนมัติอยู่เสมอ.

แล้วที่ว่า ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง, ขอให้ฟังให้
ดีๆ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านจงฟังให้ดีๆ ว่า ไม่มีชีวิตอยู่ด้วย
ความหวัง; เพราะว่าเดี๋ยวนี้ทุกคนในโลกมันมีชีวิตอยู่ด้วย
ความหวัง การศึกษามันบ๊อบอเอามาจากไหนก็ไม่รู้ มาสอน
เด็กเล็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ ให้อยู่ด้วยความหวัง, ให้อยู่ด้วยความหวัง
เด็กมันจะเป็นโรคประสาทเป็นบ้าตายเสียหมด. อย่าอยู่ด้วย
ความหวัง, แต่อยู่ด้วยสติปัญญา, สติปัญญา รู้ว่าควรทำ
อะไรก็ทำไป อย่าไปหวัง, ทำให้มันถูกต้อง ผลมันมา
เอง, ไม่ต้องหวังให้มันกัดหัวใจ, หวังเมื่อไรมันกัดหัวใจ
เมื่อนั้น. เรื่องนี้เป็นเพราะไปตามกันฝรั่ง ฝรั่งเขาสอน
กันอย่างนั้น ให้มีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง; แต่พุทธ-
บริษัท ไม่ยอมรับ ไม่อาจจะยอมรับ ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยความ
หวัง แต่มีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา, อะไรควรทำก็ทำไป
ไม่ต้องหิว ไม่ต้องหวัง ทำก็แล้วกัน, มันก็แก้ปัญหามาในตัว.
หวังเมื่อไรก็ผิดหวังเมื่อนั้นแหละ, พอหวังทันทีก็ผิดหวัง
ทันที เพราะมันไม่ได้มีมาให้ทันทีได้. ฉะนั้นไปหวังให้มัน

กั้หัวใจทำไม, ไปหวังให้ผิดหวังทำไม. เราอย่าหวังสิ แล้วความผิดหวังก็จะไม่มี, เรามีแต่การกระทำให้ถูกต้อง โดยสติปัญญา ไม่ต้องหวัง. อย่าอยู่ด้วยความหวัง แม้แต่ พระนิพพาน, เรื่องนี้ถูกค่าตั้งล้านแล้ว ถูกค่าตั้งล้านแล้วแหละ อย่ามีความหวังแม้แต่ินิพพาน, ปฏิบัติให้ถูกต้อง ปฏิบัติให้ถูกต้องตามทางแห่งพระนิพพานก็ไปนิพพาน, อย่าไปหวังให้กั้หัวใจ, อย่าไปหวังให้กั้หัวใจ ก็ยวจะเป็นบ้าเพราะหวัง นิพพาน, อย่าไปหวัง อย่าอยู่ด้วยความหวัง แต่อยู่ด้วยความถูกต้องของการประพฤติ การกระทำ ความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ความเห็นถูกต้อง ถูกต้อง ถูกต้อง, อยู่ด้วยความถูกต้อง ทำด้วยความถูกต้อง ทำด้วยความถูกต้อง อย่าให้เกิดความหวัง ถ้าหวังมันกั้หัวใจ.

แล้วก็มีศรัทธาแน่นอนในความปลอดภัยของตน เพราะได้ถือพระพุทธศาสนา, ได้ปฏิบัติธรรมะ ได้เห็นแจ้ง ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ว่าอย่างนี้กับทุกซ์ได้แน่, อย่างนี้กับทุกซ์ได้แน่, มีศรัทธาอย่างนี้ในความปลอดภัยของตนเอง, เราแน่ใจว่าอย่างนี้ถูกต้อง หลักเกณฑ์อย่างนี้ถูกต้อง ลัทธิอย่างนี้ถูกต้อง.

ขอยกตัวอย่างสั้นๆ ว่า ความทุกข์มันเกิดมาจากการกระทำผิดๆ ด้วยความโง่ของตนเอง, เราทำผิดเองแล้ว ความทุกข์มันเกิดขึ้น, แล้วไปบนบานผีสังเทวดาให้มาช่วยแก้. คิคคูชิ ความทุกข์มันเกิดขึ้นเพราะเราทำผิดต่ออิทัปปัจจยตา แล้วไปจุกฐปจุกเทียนบวงสรวงให้ผีสังเทวดามาช่วยคับ, มันก็ไม่มีศรัทธาในความเชื่อตัวเอง, ไม่นั่นคงในตัวเอง จุกฐปจุกเทียนไปเถอะ เสียหัวหมูไปเถอะ บนบานไปเถอะ มันก็คับทุกข์ไม่ได้ เพราะความทุกข์มันไม่ได้มาจากเทวดานี้. ความทุกข์มันมาจากความโง่ของเรา, ทำไม่ไม่จัดการกับความโง่ของเรา, ไปจ้างเทวดามาคับทุกข์ ซึ่งเราทำขึ้นมาเอง มันไม่ไหว.

ต้องมีความแน่ใจว่า ความทุกข์เกิดมาจากความโง่ อวิชชาหรือความผิดของเราเอง, เราจะต้องเชื่อมั่นว่าเราแก้อันนี้เสีย ดับอันนี้เสีย เราก็จะปลอดภัย, เรามีความสามารถพร้อมอยู่เสมอที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น, และมีความเชื่อว่าเราทำถูกต้อง. ถ้าเราทำผิดโดยไม่รู้ตัวก็กรรมของเรา, แต่เราต้องเชื่อมั่นว่าเราทำได้ถูกต้อง, ปฏิบัติทางกาย ทางวาจา ทางจิต อย่างนี้ถูกต้องๆ แล้วคับทุกข์ได้ มีศรัทธาเชื่อมั่นลงไป

ในธรรมะอย่างนี้, เอาธรรมะเป็นที่พึ่งอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีศรัทธาในความปลอดภัยของตัวเอง, มีความเย็นอกเย็นใจ พวกอื่นเขาจะให้พระเจ้าช่วยก็ตามใจเขา เพราะเขาเชื่อว่าความทุกข์มาจากพระเจ้า, เขาก็ขอให้พระเจ้าช่วยสิ ส่วนเราไม่เชื่ออย่างนั้น, ความทุกข์เกิดมาจากการกระทำของเราเอง.

ในพระบาลีก็มีชัดเจนกว่า ความทุกข์มีเหตุปัจจัย การทำผิดต่อกฎอทัปปัจจัยตาของเราเอง, ความทุกข์หรือความสุขไม่ได้มาจากกรรมเก่าในชาติก่อน, พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้แต่คนไม่เชื่อ. พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความสุขหรือความทุกข์ไม่ได้เกิดมาจากพระเจ้า น ปุพฺพกมฺม เหตุ — ไม่ได้เกิดจากกรรมเก่า, น อีสุว เหตุ — ไม่ได้เกิดมาจากการบันดาลของพระเจ้า, พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ แต่ว่า สุขและทุกข์นี้มีเหตุมีปัจจัย คือการประพฤติกกระทำของเราเอง ว่ามันถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎอทัปปัจจัยตา. ถ้าถูกต้องตามกฎอทัปปัจจัยตาก็เป็นความสุข, ถ้าไม่ถูกต้องก็เป็นความทุกข์. ถ้าเราเชื่อลงไปแน่นอนอย่างนี้ เราก็แน่ใจสบายใจ ไม่ต้องเสียค่าบนบานศาลกล่าว ให้เทวดา ให้พระเจ้า

ที่ไหนมาช่วยแก้ไข, แต่ศรัทธาในการกระทำของตัวเอง ถูก
 ต้องตามกฎที่บัญญัติหรือกฎของธรรมชาติ.

นี่มีความเชื่อในความปลอดภัยของตัวเอง ว่าได้
 เตรียมพร้อมแล้ว ถูกต้องแล้ว, กำลังดำเนินไปอย่างดี, ไม่มี
 ใสายศาสตร์เจือปน. ใสายศาสตร์นั้นมันของคนที่ไม่เชื่อตัว
 เอง ของคนขี้เขลา ของคนไม่รู้อะไร ต้องไปเอาใสายศาสตร์
 เข้ามา; ถ้าเป็นพุทธะแล้ว เป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบานแล้ว
 ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใสายศาสตร์แม้แต่ประการใดๆ, ให้จุด
 ฐูปจุดเทียนบูชาเป็นภูเขาเลากาก็คับทุกซ์ไม่ได้ เพราะมันเป็น
 ใสายศาสตร์, จะไปเช่นสรวงอันวอนต้นไม้ศกัศสิทธิ์ ภูเขา
 ศกัศสิทธิ์ ภูตผีศกัศสิทธิ์ อะไรศกัศสิทธิ์ มันก็ช่วยไม่ได้,
 เพราะมันไม่ได้มาจากสิ่งนั้น ต่อเมื่อรู้จักพระพุทฺธ พระธรรม
 พระสงฆ์ เห็นแจ้งในอริยสัจทั้ง ๔ มันจะดับทุกซ์ได้. เดียวนี้
 เรากำลังเดินถูกทางนี้, เราเชื่อเราแน่ใจว่ามีความปลอดภัย
 ความปลอดภัยของเราเป็นที่ไว้ใจได้.

คู่ต่อไป เรามีเสรีภาพที่แท้จริง คือ เสรีภาพใน
 ภายใน, เสรีภาพในภายนอก, ที่เขาสไตรค์เขาต่อสู้ บัวยการ.
 เสรีภาพในภายใน คือ กิเลสไม่เบียดเบียน ไม่ย่ำยี ไม่
 ครอบงำเรา, เรามีเสรีภาพในภายในจิต ไม่เป็นทาสของ
 กิเลส ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส. เรามีเสรีภาพในภายใน
 คือในจิตใจ จิตใจไม่เป็นทาสของกิเลส เรียกว่ามีเสรีภาพ
 ในภายใน, นี่จะเป็นความสุขหรือเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล
 อย่างสูงทีเดียว.

นี่จะทำอย่างไรก็ต้องจัดการให้มันถูกต้อง, จัดการ
 กับกิเลสให้ถูกต้อง, จัดการกับอนุสัยให้ถูกต้อง, จัดการ
 กับอาสวะให้ถูกต้อง.

ขอพูดซ้ำอีก หนึ่งเรื่องนี้ดีมาก ต้องฉายซ้ำอีก ว่า
 กิเลส ว่าอนุสัย ว่าอาสวะ ขอร้องให้ รู้จักกันไว้ให้ดีๆ,
 พอเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง มันสร้างความเคยชินแห่งกิเลส
 นั้นไว้หน่วยหนึ่ง เรียกว่าอนุสัย, เกิดหลายทีก็หลายอนุสัย
 จนมากอนุสัย, เกิดกิเลสทีหนึ่งก็สร้างอนุสัยขึ้นมาทีหนึ่ง.

อนุสัยเก็บไว้ในสันดานมาก ๆ ๆ มันก็ ต้องการจะไหลออกมา ก็หาช่องรูที่จะไหลออกมาเป็นอาสวะ ว่าไหลออกมา, ถ้าอนุสัยมีในสันดานมาก ความเบ่งตันที่จะออกมา มันก็มีมาก เพราะอนุสัยมันมีมาก. เหมือนกับน้ำในตุ่มใส่ไว้ให้เต็ม ถ้ามันมีรูรั่วสักนิดเดียว, น้ำก็ออกมาทันทีและออกมาอย่างแรง เพราะน้ำมันมาก. ถ้าน้ำมันน้อยมันก็ไม่ออกมาแรง, แต่เดี๋ยวนี้ น้ำมันมาก คืออนุสัยมีมาก มันคอยเบ่งตันที่จะออกมาข้างนอก, เป็นอาสวะเหมือนกิเลสอย่างเดิมกิเลสอย่างตัวเดิมมันจะกลับออกมาอีก.

กิเลสที่แรกทำไปตามเหตุปัจจัยที่มันเกิดขึ้น, แล้วเก็บความเคยชินไว้, เป็น อาสวะมากเข้า ๆ, อาสวะจะไหลออกมาเป็นกิเลสอีก. มันมีอยู่ ๓ ชื่อ : เป็นกิเลสก็อย่างหนึ่ง, เมื่อเป็นอนุสัย ก็อย่างหนึ่ง, เมื่อเป็นอาสวะ ก็อย่างหนึ่ง, จำไว้ดี ๆ. กิเลสคือ กิเลสที่เกิดขึ้น, อนุสัยคือความเคยชินที่เก็บไว้, อาสวะ คือความเคยชินที่มันจะไหลออกมาเมื่อได้อารมณ์ได้โอกาส, โอกาสจากภายนอกก็ได้ จากภายในก็ได้. ได้โอกาสจากภายนอกก็ เป็น

กิเลสอย่างเดิม ออกมาทันที, หรือว่า ไม่ได้จากภายนอก ก็เป็นนิรวณฺ์ เกิดขึ้นมา เว่าร้อนรุ่มร้อนอยู่ในภายใน.

นี่เรากำจัดบั้นทอนกิเลส อนุสัย อาสวะ อยู่ในตัว เป็น หัวใจพุทธ; เมื่อไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นได้ครั้งหนึ่ง อนุสัย ที่เก็บๆ ไว้ จะลดลงไปหน่วยหนึ่ง. ระวังให้ดี อย่าให้ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้น, พอเราควบคุมไว้ได้ ที่หนึ่ง, อนุสัยข้างในมันจะลดหน่วยหนึ่ง. ถ้าไม่ให้เกิด กิเลสได้บ่อยๆ มันก็ลดๆๆ จนมันจะหมด จนอนุสัยมันจะ หมด, มันจะหมดกิเลสนั่น. ฉะนั้น ควบคุมอย่าให้กิเลส เกิดได้เถอะ อนุสัย ข้างในมันก็ไม่ได้อาหาร มันก็ผอม ลงๆ, แล้วมัน จะหมด. ระวังให้ดี อย่าให้เกิดกิเลส; ถ้าเกิดกิเลสมันจะเพิ่มอนุสัย, ถ้าไม่เกิดกิเลสมันจะลดอนุสัย, อนุสัยน้อยอาสวะก็น้อย, อนุสัยไม่มีอาสวะก็ไม่มี.

นี่เราจัดการในเรื่องนี้ถูกต้อง เราก็มีสันติภาพ อาตัย กำลังของอดัมมยตา พอใจที่จะลด จะละ จะเลื่อน จะลดกิเลส จะละกิเลส จะเลื่อนขึ้นไป มันก็ทำได้, ในที่สุดก็มีอดัมมยตา ก็เป็นอดัมมโย, เป็นพระอรหันต์. ถ้าพูดว่าอดัมมโย

หมายถึงผู้มีอัครมมยตา ที่สุด เป็นพระอรหันต์, อัครมมยตา คือคุณธรรมของอัครมมโย, อัครมมโยเป็นบุคคล, อัครมมยตา เป็นคุณธรรม, มีอัครมมยตาเต็มทีก็เป็นอัครมมโย ก็เป็นพระอรหันต์ เป็นยอดของมนุษย์ แล้วจะเอาอะไร, เป็นยอดของมนุษย์ก็คือยอดของสันติภาพ, นี้เรียกว่า สันติภาพส่วนบุคคล สูงสุดที่เป็นพระอรหันต์.

เหลืออีกอัน สันติภาพของส่วนรวมหรือของสังคมโลก โลกจะมีสันติภาพ ก็เพราะว่ามีอัครมมยตาของบุคคลแต่ละคนช่วยสร้างกันขึ้นมา, เมื่อแต่ละคน ๆ มีสันติภาพ โลกมันก็มีสันติภาพ. แต่ถ้าเราจะมองในแง่ของโลกของส่วนรวมก็พูดได้เหมือนกัน ว่ามัน เป็นโลกแห่งมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูง, มีความเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย, ความไม่เห็นแก่ตัวมีแล้ว มันก็มีความเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย, มีอัครมมยตาแล้ว ไม่มีกิเลส, ไม่มีอนุสัย, ไม่มีอาสวะ ไม่มีอาสวะไหลนองไปทั่วโลกเหมือนเดี๋ยวนี้. ความเลวร้ายในโลกที่มีเกลื่อนไปมันเป็นอาสวะที่ไหลล้นออกมาของทุกคน ๆ ที่มันสะสมไว้ข้างใน, มันควบคุมไว้ไม่ได้ มันไหลออกมาข้างนอก,

เป็นการกระทำโดยโลภ โดยโกรธ โดยหลง เต็มไปหมด. นี่โลกมันไหลนองไปด้วยอาสวะ คือกิเลสที่ไหลล้นออกมาของคนทุกคนในโลก. โลกจะไม่ไหลนองไปด้วยอาสวะ ถ้ามีธรรมะควบคุมไว้ได้ รักษาไว้ได้ ไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่มีความเห็นแก่ตัว ก็เพราะมีธรรมะสูงสุดของพระพุทธศาสนา.

ทุกคนแต่เราก็เหมือนกับว่าถูกลูกอื่นนะ ศาสนาอื่นไม่ได้สอนเรื่องความไม่มีตัว, สอนแต่ว่ามีตัว มันก็ต้องเห็นแก่ตัว. ศาสนาพุทธ เราสอนว่า ไม่มีตัว, เอตสิ, เข้าใจถึงความไม่มีตัวสิ มันก็ไม่อาจจะเห็นแก่ตัว เพราะมันไม่มีตัว, นี่มันวิเศษอยู่ที่ตรงนี้. พุทธศาสนาวิเศษอยู่ที่ตรงนี้ : สอนเรื่องความไม่มีตัว มันก็ไม่อาจจะเห็นแก่ตัว, ความไม่เห็นแก่ตัวแก้ปัญหาได้หมด.

อาตมาพูดเป็นอุปมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ไปพิมพ์แจกที่กรุงเทพฯ “น้ำพริกถ้วยเดียวแก้ปัญหาได้หมด”, บู้ย่า ทายายของเรามีน้ำพริกถ้วยเดียวแก้ปัญหาได้หมด เพราะว่า บู้ย่า ทายาย ไม่เห็นแก่ตัว, ไม่ต้องกินหมู กินไก่ กินอะไรบ้าง มือละหมื่นดอก, น้ำพริกถ้วยเดียวอยู่มาจนบัดนี้ มันแก้ปัญหา

ไต่ถามจนบัดนี้. น้ำพริกถ้วยเดียวแก้ปัญหาคือหมดทั้งโลก
น้ำพริกถ้วยเดียว คือความไม่เห็นแก่ตัว, ไม่เห็นแก่ตัว
เป็นวัตถุประสงค์ที่จะแก้ปัญหาคือหมดทั้งโลก.

พูดให้นอกเรื่องออกไปหน่อยว่า องค์การสหประชา-
ชาติควรจัดการเรื่องนี้ คือ แก้ปัญหาทั้งโลกด้วยน้ำพริก
ถ้วยเดียว อย่าเห็นแก่ตัว, มีชีวิตอยู่ได้อย่างน้ำพริกถ้วยเดียว,
สันโดษหรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก, ไม่เห็นแก่ตัวก็แล้ว
กัน. ถ้าองค์การสหประชาชาติจัดให้มนุษย์ในโลกไม่เห็นแก่
ตัวได้ แล้วมันมีสันติภาพยิ่งกว่าสันติภาพ ยิ่งกว่าสันติภาพ
เราก็จะได้โลกที่ดีที่วิเศษ ยิ่งกว่าวิเศษ ยิ่งกว่าดีกว่าวิเศษ จน
ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไร ถ้าว่าดีมันยังน้อยไป มันเกินกว่าดีอีก
คือโลกของพระอรหันต์ ดีกว่าโลกพระศรีอารีย์.

นี่พูดกันตรงๆ หน่อยนะ อย่าหาว่าว่ากูถูกกูหมิ่นนะ
โลกพระศรีอารีย์นั้นเขาหวังมิตรภาพ เป็นเบื้องหน้า : ช่วย
กันรักกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน, ไม่ค่อยใฝ่ฝันถึงพระ-
อรหันต์ดอก, ใฝ่ฝันถึงแต่มิตรภาพ อยู่กันด้วยมิตรภาพที่นี้
โลกพระศรีอารีย์ รักทุกคนเหมือนกับตนเอง, รักผู้อื่นก็รัก

ตนเอง จนว่าคนนั้นพอลงจากเรือนแล้ว จำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร มีกล่าวไว้อย่างนี้, พอลงจากเรือนแล้วจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร ผัวของกูเมียของกู ไม่รู้อยู่ที่ไหน มันก็เหมือนกันหมด, นี่พอลงจากเรือนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร พ้อออกไปสู่ท้องถนน มีแต่ยกมือชูว่าใครจะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร ไปทางไหนก็มีแต่ยกมือชูว่าจะให้ช่วยอะไร ช่วยอะไร. นั้นโลกพระอรียเมตไตรย, โลกแห่งความรักโลกแห่งเมตตา เขาไม่ได้พูดถึงถึงเรื่องพระอรหันต์นักคอก แต่พูดถึงมิตรภาพมากกว่า. แต่ถ้าเรามี อตัมมยตา เราได้โลกที่ดีกว่านั้น คือโลกของพระอรหันต์, โลกที่หมกกิเลส โลกที่หมกกิเลส โดยประการทั้งปวง. คำกล่าวนี้คล้าย ๆ กับจะประมาณว่ามนุษย์ต่อไปข้างหน้า คงไม่หวังอะไรมากกว่า โลกพระศรีอรียเมตไตรย ไม่หวังโลกพระอรหันต์. แต่ว่าอตัมมยตา ช่วยได้มาก ช่วยถึงโลกพระอรหันต์, มีพระอรหันต์เป็นที่มุ่งหมาย, ไม่ใช่ว่ามีมิตรภาพความรักเป็นที่มุ่งหมาย โลกพระศรีอรียเมตไตรยเอาความรักเป็นที่มุ่งหมาย แต่โลกพระอรหันต์เอาความสันนิเลสเป็นที่มุ่งหมาย, โดยอตัมมยตาเราจะได้โลกพระอรหันต์แทนโลกพระศรีอรียเมตไตรย.

นี่สันติภาพของส่วนรวม ของสังคมโลกมุ่งหมาย
 อย่างนี้ ต้องการอย่างนี้ ไปไกลอย่างนี้ ขอให้รู้จักไว้ว่า
 อตัมมยตาจะช่วยได้ อตัมมยตาจะช่วยให้เป็นอย่างนี้ได้ ขอ
 ให้สนใจ, ให้ทุกคนหายใจเป็นอตัมมยตา นอนฝันเป็น
 อตัมมยตา พลั้งปากเป็นอตัมมยตา ก็ใช้ได้, เอะอะอะไรขึ้นมา
 พลั้งปากก็เป็นอตัมมยตา นอนฝันก็ฝันเป็นอตัมมยตา หายใจ
 เข้าออกก็นึกถึงแต่อตัมมยตา แล้ว จะมีสันติภาพสมบูรณ์ทั้ง
 โดยบุคคลและโดยส่วนรวม.

ขอให้ ท่านทั้งหลาย ทุกคน มองเห็นประโยชน์
 อันสูงสุดของอตัมมยตา ในการที่จะสร้างสันติภาพ, วันนั้น
 เราก็คงนึกถึงเรื่อง อตัมมยตากับสันติภาพ มีใจความอย่างนี้.
 ต้องการสันติภาพจงหันหาอตัมมยตา, อตัมมยตาเป็น
 เพชรเม็ดสุดท้าย ที่ควักออกมา จากพระไตรปิฎก ขอให้
 รับเอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์, จะได้รับประโยชน์สูงสุดจาก
 พระพุทธศาสนา ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอตัมมยตา. ถ้าอยากให้
 พระศาสนามีอยู่ จงรีบใช้อตัมมยตา ฟังให้ดีๆ นะ ถ้าอยาก
 ให้พระศาสนาหมดสูญหายไป อย่าสนใจเรื่องอตัมมยตา, ไม่สน

ใจเรื่องอตัมมยตา ก็คือไม่มีอะไร มันก็หายไปเอง ศาสนา
มันก็หายไปเอง.

ถ้าอยากให้ศาสนามีอยู่ จงสนใจเรื่องอตัมมยตา
เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์, ยิ่งใช้ยิ่งดี ยิ่งใช้มากยิ่งมีมาก,
ยิ่งใช้ธรรมะใช้อตัมมยตามาก ศาสนายิ่งเจริญ, ยิ่งไม่ใช้ศาสนา
ให้เป็นประโยชน์ ศาสนายิ่งสูญหายไป ไม่มีประโยชน์. ถ้า
อยากจะให้พระศาสนาเจริญ จงใช้พระศาสนาให้มาก, ยิ่งใช้
พระศาสนามาก ศาสนายิ่งเจริญ นำหัวใหม่, ถ้าอยากให้ศาสนา
เจริญ, ขอให้ยิ่งใช้ศาสนาให้มาก ให้เป็นประโยชน์ให้
มากนั้นจะทำให้ศาสนาเจริญ, ยิ่งใช้ยิ่งมีมาก ยิ่งรีบๆ ใช้
ยิ่งมีมาก. ก็คิดดูก็แล้วกัน ข้าวของทรัพย์สินสมบัติในบ้านใน
เรือน ถ้าเราไม่ใช้ให้เป็นประโยชน์แล้วมันจะมีประโยชน์อะไร
มันก็เหมือนกับไม่มี. เคี้ยวนี้ยิ่งใช้ให้เป็นประโยชน์แล้วมัน
จะยิ่งมีประโยชน์ ยิ่งเป็นประโยชน์, ยิ่งใช้อตัมมยตาให้มาก
พระศาสนาก็ยังมี ยิ่งเจริญ ยิ่งมั่นคง อยู่เป็นที่พึ่งของเรา.

คำเก่าๆ พุทไฉนจะลืมกันเสียหมดแล้ว “อย่าเลี้ยง
เบ็ดเลี้ยงไก่ไว้ใช้ให้หมากิน” ว่าศาสนาเหมือนกับเบ็ดไก่ เรา
เลี้ยงไว้บำรุงไว้ทะนุถนอมไว้, แต่พอไข่ออกมาให้หมากิน คือ

ไม่สนใจ, ที่ศาสนาน่าจะใช้ประโยชน์อะไรได้ก็ไม่สนใจ. นี่ก็เรียกว่าเลี้ยงเบ็ดเลี้ยงไก่ไว้ไขให้สุนัขกิน ไม่ไหว. รีบรู้จัก และรีบใช้ประโยชน์จากพระศาสนาของเราให้เป็นประโยชน์ นั้นแหละคือยิ่งต้องใช้อัตมมยตา ซึ่งเป็นเหมือนไข่จากไก่ ของพระศาสนา, ตัวพระศาสนาไขออกมา แล้วเราก็เอามากิน มาใช้ให้เป็นประโยชน์เถิด. จงรีบใช้อัตมมยตา พระศาสนาจะยิ่งเจริญ, จะยังมี จะยังอยู่กับเรา เราก็ได้รับประโยชน์จากพระศาสนา, เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เต็มตามความหมายของพุทธบริษัท. หวังว่าท่านทั้งหลายจะรู้จักอัตมมยตายิ่งขึ้น อย่าโกรธอาตมาว่าพูดแล้วไม่รู้จบ, พูดแล้วพูดอีก พูดแล้วพูดอีกเรื่องอัตมมยตา เพราะมันมีเรื่องที่จะต้องพูดกันมาก จึงขอพูดจนกว่าจะจบจะหมด.

การบรรยายในวันนี้ เรื่องอัตมมยตา กับ สันติภาพ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย, เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมเป็นคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจให้มากในการปฏิบัติอัตมมยตา ให้สมตามความเป็นพุทธบริษัทที่ก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา ต่อไปในกาลบัดนี้.

อตัมมยตา กับ สันติภาพ

สันติภาพจักสร้างขึ้นมาได้ด้วยข้อธรรมที่เรียกว่าอตัมมยตา:—

สิ่งมีชีวิตมีจุดจบที่เรียกว่าสันติภาพ:—

- แต่ความเจริญของโลกยังสวนทางกับสันติภาพ,
- ยิ่งเจริญด้วยอุตสาหกรรมยิ่งมีปัญหามาก,
- ผลิตแต่สิ่งที่เกินความจำเป็น, กิเลสก็ก้าวหน้าตามส่วนเกิน.

ปัจจัยแห่งสันติภาพยังมีไม่พอ:—

- สันติภาพที่เป็นส่วนบุคคลยังไม่มี เพราะถูกกิเลสรบกวน,
- สติปัญญาหลงทาง, แบบแห่งการครองชีวิตไม่มีความสุข,
- คนไม่มีความสุข เพราะไม่รู้จักตัวเอง,
- สุขภาพไม่อาจมีได้ เพราะความร่ำรวย หรือมีสิ่งสนองตัณหา,

อตัมมยตาเป็นมูลเหตุอันแท้จริงของสันติภาพ:—

- มีอตัมมยตาแล้ว ไม่เกิดกิเลส, ไม่เห็นแก่ตัว,
- อตัมมยตาจะทิ้งจิตออกจากกามธาตุ, รูปธาตุ, อรูปธาตุ สู่ นิโรธธาตุ
- สามารถเลื่อนขั้นแห่งสันติภาพจากขั้นต่ำ สู่ขั้นสูง,
- อตัมมยตามีที่ใด ก็มีสันติภาพที่นั่น ๆ.